
NIELS JENSEN ANALYSERER

MANDEN DER TÆNKETETING

Når Dr. Max Holst klipper skægget, er handlingen næsten rituel. Han bekræfter sin identitet, og det har han brug for, thi den er uden påfaldende karakteristika. Der er noget robotagtigt ved doktoren. En værdig mand med et sky menneskes distancerede forhold til kæreste og kolleger. Men Holst er dygtig, han kan sit kram, hjernekirurgi. Med sin mangel på egenskaber og sin fagmæssige kunnen får han interesse – og bliver et let offer – for overmennesket Steinmetz.

Steinmetz har den evne at kunne se aktivt, som han udtrykker det. Han lader ikke blot lyset fra omverdenen stråle ind i øjet og blive til synsbilleder, han kan stråle ting fra sig – tænke sig til dem i en sådan grad, at de materialiserer sig, bliver virkelige. Kun er det svært for ham at fastholde de levende organismer, han materialiserer. En hjerneoperation skal fuldkommengøre hans evne i så henseende, og Max Holst skal udføre den. Det vil han ikke, men da udtænker Steinmetz doktorens dobbeltgænger og tilføjer denne ikke blot større fagmæssig kunnen men også de egenskaber mennesket Holst savner: udadvendthedens.

Fok kan lide dobbeltgængerens, han vinder dem for sig. Man tror på ham – og altså ikke på den virkelige Holst, der antages for en gal, der vil tiltvinge sig en falsk identitet som lovende læge og videnskabsmand. Holst mister venner, kæreste, arbejde og er dermed på vej til at miste sig selv.

Steinmetz dør ganske vist, da dobbeltgængerens udfører den ønskede hjerneoperation, og dermed forsvinder også den udtænkte Max Holst – kun den virkelige er tilbage. Men Steinmetz har alligevel sejret. For at blive accepteret som Holst må Holst gå ind i dobbeltgængerens rolle. Klæde sig som han, barbere skægget af som han. Efter endt barbering føler Holst sig over sin glatte hage. Nu har han helt opgivet at bekræfte sin svage personlighed. Identiteten er endelig udvisket.

Filmen om »Manden der tænkte ting« handler om magtkamp. Ikke den sociale eller politiske, men den personlige. Den fortæller om den stærkes sejr over den svage. Hvad sker der når et svagt menneske bukker under for et stærkere? Der sker det, at dets personlighed udviskes. Den svage antager den identitet, der er den stærke til behag. Ingen opgiver dog sit jeg uden smerte, og måske den, hvis integritet let krakelerer, ængstes på forhånd? I Valdemar Holsts roman, hvorpå filmen bygger, udtrykkes det således: »Har du aldrig følt dødsens angst for at blive trængt ud af den tilværelse, som du mente bestemt dig af skæbnen, følt nagende skræk for at blive en anden, en ringere, måske et affald...«

Filmen illustrerer tankegangen præcist og underholdende, den har i modsætning til bogen lune. Som fortælling bevæger den sig i et ingenmandsland mellem science fiction, thriller og moderne fabel. Det fabelagtige ligger i idéen, ikke i formen, thi den er skrabet. Der gøres ikke nævneværdigt brug af trick og slet ikke af panoptikon-effekter. De eneste dekorative ekstravagancer er fotografieringens koncise grafiske virkninger. Moderne puristisk arkitektur dominerer med indslag af kølige klassicistiske interiører. En absolut symmetri tilstræbes i kompositionerne, og kamerabevægelserne er få og afmålte.

Den formelle disciplin ligner Alain Resnais og er som hans dækkende for indholdet.

»Manden der tænkte ting« har noget abstrakt, noget begrebsmæssigt i billederne. Men den handler jo også mindre om personer og mere om *personlighedsbegrebet*, og der er øjeblikke, først og fremmest da Dr. Holst ser dobbeltgængerens udføre operationen – hvilket vises i en række hastige overtoninger, filmens eneste – hvor man spekulerer på om det hele er noget, der foregår inde i én person, i Dr. Holsts indre. At Steinmetz, dobbeltgængerens og de fantastiske begivenheder blot er fragmenter af hans egen spaltede og opløste person. I så henseende og iøvrigt også i stilens abstraherende forenkling kan »Manden der tænkte ting« ligeledes minde om Ingmar Bergmans »Persona«, der jo også kredser omkring fænomener som magtkamp og identitetsopløsning og beretter om al sammenhængs sammenbrud.

»Der er ingen sammenhæng i nogen ting«, siger »Persona«s Alma efter at have fortalt om en voldsom erotisk erfaring ved hvilken det gik op for hende, at hun egentlig slet ikke kender sig selv. »Kan man være to fuldstændig forskellige mennesker lige ved siden af hinanden på samme tid?« spørger hun. Den oplevelse der kaldte splittelsens meningsløshedfølelse ned over Alma foregik

Manden der tænkte ting Danmark 1969

Prod.: ASA/Palladium. Produktionsledelse: Jørgen Hirsch/ass.: Gert Fredholm. Instr.: Jens Ravn. Manus.: Jens Ravn. Dialog: Henrik Stangerup. Efter roman af Valdemar Holst. Foto: Witold Leszczynski/ass.: Claus Ørsted. Musik: Per Nørgård. Klip: Lars Brydesen. Ark.: Helge Refn, Peter Højmark. Medv.: John Price, Preben Neergaard, Lotte Tarp, Lars Lunøe, Kirsten Rolffes, Ejnar Federspiel, Elith Pio, Jørgen Beck, Tove Maës, Kaj Christoffersen, Nuni Tholstrup, Marchen Passer.
Prem.: Palladium 9. 5. 1969.
Udl.: Palladium. Længde: 97 min., 2660 m, Gul.

ved kysten. Senere læser hun i en bog, hvis tema åbenbart er den metafysiske tavsheds kulde, om den angst, vi bærer i os – »Vore bristede drømme, den uforklarlige grusomhed, frygten for at udslukkes...« Bergman lader oplæsningen følge af billeder fra en stenet strand med havet i baggrunden, det ældgamle symbol på altings uforanderlige tomhed.

Også Jens Ravn bruger havet i forbindelse med den følelse af meningsløshed, identitetstab fører med sig. Første gang er da veninden ikke vil kendes ved ham, og vi ser ham gå i blæsten langs havstokken. Anden gang er da hans dobbeltgænger anbefaler ham at lade sig indlægge til undersøgelse for skizofreni, og han så flygter op til et øde hus ved kysten.

Når Bergmans film nævnes sammen med Jens Ravns er det ikke for at holde »Persona« og »Manden der tænkte ting« op mod hinanden – det ville ikke være rimeligt – ej

heller er det for at hævde nogen afhængighed for sidstes vedkommende – det er der ikke noget der tyder på – men simpelthen for at pege på det tematiske slægtskab og for at vise i hvor høj grad noget sådant som landskabelige motivers symbolkvalitet er blevet fælles guds i tidens film, og hvor umærkelig en bestand af et værks legering symbolikken kan blive.

Selvom »Manden der tænkte ting« er påfaldende stileret, er den nemlig ikke påfaldende symbolsk. Et eksempel i negativ retning er en scene optaget i Albertslund, hvor Dr. Holst mødes med Steinmetz på en kanalbro, mens en mand i baggrunden tamper løs på en hund. Her er virkningen så demonstrativt kaskask, at den ikke fører til andet end en reference til stakkels Josef K, der naturligvis altid er en tanke værd, men som ikke gør én klogere på manden der tænkte ting.

Så kommer der mere ud af de almindeligheder filmen fører ind i sine mennesketomme, steriliserede glas og marmormiljøer. Den støvsugende værtinde med de strenge moralprincipper, der dog kan ændres for en god betaling, hospitalshierakiet med overlægen som patriarkalsk ypperstepræst, en romantisk vægdekoration i en hjemløs dagligstue, og klokkerne der bimler bryllup for dobbeltgængerens og dommedag over Dr. Holst. Disse træk af genkendelig hverdag – moralen, klasserne, kunsten, kirken – bliver til løjerlige anakronismer, noget der er ved siden af, som de måske vil være det om føje stund, ja som nogen – blandt filmskabere primært Antonioni, der også er fascineret af åndens død i steril skønhed – hævder de allerede er det i dag.

Jens Ravn har villet lave en fortolkningsåben film i en stram konsekvent form. Han har villet lave en dansk film, der er anderledes i såvel sujet som stil, og det har han gjort. Der fortælles tæt og sammenhængende, og filmen har særpræg. Afgørende herfor er det velgjorte manuskript og så naturligvis Witold Leszczynskis fotografi. Her har Jens Ravn skaffet sig en formidabel støtte, her har han fået den professionelle sikkerhed, han har stræbt mod, men som debutanten vel næppe havde kunnet klare alene. Men også de andre medarbejdere er valgt med sans for, hvad de kan give. Per Nørgaards musik glider sælsomt mellem det gamle og det nye (tonesporet er i det hele taget fortræffeligt; hvor fantastisk det end lyder, så kan man i denne danske film forstå hvad der bliver sagt, og der starter ikke en bil, lukkes ikke en dør, uden at der er mening i, at vi enten hører eller ikke hører det), og skuespillerne, der først og fremmest skal virke ved deres apparation, gør det. Steinmetz, dette overmenneske, der taler om, at afstanden fra det, han kan nå og til nutidmennesket, er som afstanden fra os og til Neandertalmanden, hvordan skal han se ud? Ja, han skal selvfølgelig ligne Neandertalmanden selv – og sådan er han da også portrætteret.

Som en krydsning mellem en gorilla og en mekanisk dukke tripper han gennem sin marmorrotunda, denne Steinmetz, hvis evne til at tænke uden at føle har beslægtede træk i nutidig videnskab. Træk der meget vel kan bringe os tilbage til neandertalstadiet. To stjerner til Jens Ravns film – som til Ole Roos', der ved sætternissens karrighed kun fik tildelt én i nr. 90.